

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το βιβλίο αυτό είναι αποτέλεσμα μακρόχρονης επιτόπιας έρευνας στην ελληνόφωνη περιοχή της Καλαβρίας, με βασικό σημείο αναφοράς το ελληνόφωνο χωριό Γκαλιτσιανό (Gallicianò), οικισμό του Δήμου του Κοντοφουρίου, της Επαρχίας του Ρηγίου της Καλαβρίας (Reggio di Calabria) στη νότια Ιταλία. Μια υποτροφία του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών και μια άλλη του Ιταλικού Ινστιτούτου Αθηνών μου επέτρεψαν να παραμείνω για έξι συνεχή χρόνια στην Ιταλία, όπου αφενός παρακολούθησα τις ιταλικές εθνο-ανθρωπολογικές σπουδές, αφετέρου πραγματοποίησα επιτόπια έρευνα στην περιοχή που προανέφερα. Η μύησή μου στις ανθρωπολογικές σπουδές πραγματοποιήθηκε κοντά στον καθηγητή Alberto Mario Cirese του Παν/μίου της Ρώμης "La Sapienza", του οποίου παρακολούθησα τους κύκλους μαθημάτων και τα Σεμινάρια στα δύο πρώτα χρόνια παραμονής μου στην Ιταλία. Παράλληλα, υπό την καθοδήγηση και επίβλεψη του καθηγητή Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του ιδίου Παν/μίου, Antonino Colajanni, ξεκίνησα μια πρώτη θεωρητική προετοιμασία γύρω από τα προβλήματα και τις μεθόδους της επιτόπιας έρευνας, καθώς και τη γενικότερη προβληματική της Κοινωνικής Ανθρωπολογίας.

Βασική προϋπόθεση για την υλοποίηση της επιτόπιας έρευνας στις ελληνόφωνες περιοχές αποτελούσε μια όσο το δυνατόν πληρέστερη γνώση της Ανθρωπολογίας των κοινωνιών της Μεσογείου¹, γνώση των εξειδικευμένων μελετών κοινότητας (*studi di comunità*)² που είχαν πραγματοποιηθεί στην Ιταλία,

¹ Βασικό εργαλείο για τη μελέτη της ανθρωπολογίας των κοινωνιών της Μεσογείου αποτελεί η κλασική μελέτη του J. Davis (1977) ο οποίος κάνει μια κριτική παρουσίαση των σημαντικότερων ερευνών που έγιναν σε χώρες της Μεσογείου (Ελλάδα, Πορτογαλία, Ισπανία, Γαλλία, Ιταλία, Μάλτα, Γιουγκοσλαβία, Τουρκία, Κύπρο, Λίβανο, Ιορδανία, Ισραήλ, Αίγυπτο, Λιβύη, Τυνησία, Αλγερία, Μαρόκο) έως τα μέσα της δεκαετίας του '70. "Αν και είναι γνωστό, σημειώνει ο Davis, ότι όσοι κατοικούν στην περιοχή της Μεσογείου ανήκουν σε εντελώς διαφορετικούς τύπους από άποψη θρησκείας, απασχόλησης, πολιτικής οργάνωσης – Μουσουλμάνοι, Χριστιανοί, Εβραίοι, κτηνοτρόφοι, γεωργοί, εργάτες, τραπεζίτες, κορπορατιβιστές, κομμουνιστές, Άραβες σοσιαλιστές, κοινοβουλευτικοί – είναι άλλο τόσο γεγονός ότι όλοι αυτοί επικοινωνούσαν και ανέπτυσαν μεταξύ τους εμπορικές σχέσεις, κατακτούσαν και προσηλύτιζαν, παντρεύονταν και μετανάστευαν για έξι με επτά χιλιάδες χρόνια, επομένως δεν είναι παράλογο στον όρο "μεσογειακός" να δοθεί μια ανθρωπολογική σημασία". Από τότε έως σήμερα παραμένει ακόμη ανοιχτός ο διάλογος για το αν η Μεσόγειος αποτελεί ξεχωριστή πολιτισμική ενότητα και η βιβλιογραφία συνεχώς εμπλουτίζεται. Βλ. ενδεικτικά: Driessen 1998. Albera D., Blok A., Bromberger C. 2007.

² Ο όρος *studi di comunità* (μελέτες κοινότητας /εμπειρικές έρευνες) δηλώνει μια σειρά από μονογραφίες –απόρροια επιτόπιων ερευνών– που έγιναν σε αγροτικές περιοχές του ιταλικού Νότου και

μελέτη της ιστορίας και των ιδιαιτεροτήτων του ιταλικού Νότου³, μέρος του οποίου αποτελεί και η ελληνόφωνη περιοχή, μελέτη των ειδικών ερευνών γύρω από άλλες κοινότητες της Καλαβρίας και, τέλος, μελέτη της σημαντικότερης βιβλιογραφίας για τη συγκεκριμένη περιοχή. Η επιλογή του συγκεκριμένου χωριού υπαγορεύθηκε από το γεγονός ότι από την υπάρχουσα τότε βιβλιογραφία, εξαιρετικά ελλιπή, προέκυπτε το πιο κατάλληλο για μια ανθρωπολογική έρευνα. Όλος σχεδόν ο πληθυσμός γνώριζε την ελληνική γλώσσα, οι νόμοι της ενδογαμίας ήταν ακόμη αρκετά αυστηροί, οι συνθήκες διαβίωσης παρουσίαζαν όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά μιας "κλειστής" κοινότητας από άποψη γεωγραφική, κοινωνική, πολιτισμική. Η αρχική επιτόπια έρευνα, που δικαίωσε την επιλογή, πραγματοποιήθηκε σε τρεις διαφορετικές χρονικές περιόδους: Ιούλιος - Σεπτέμβρης του 1984, Ιανουάριος - Μάιος του 1985, Οκτώβριος 1986 - Ιανουάριος του 1987, με πολλαπλές επανόδους τα επόμενα χρόνια και με μια τρίμηνη έρευνα (Οκτώβριος - Δεκέμβρης 1993) στα Κρατικά Αρχεία του Ρηγίου της Καλαβρίας και στα Αρχεία της Αρχιεπισκοπής της ίδιας πόλης. Αρχαιακή έρευνα πραγματοποιήσα και στον Δήμο του Κοντοφουρίου για μεγάλο διάστημα, με σκοπό τη μελέτη της συγγένειας και της οικογένειας. Με βάση το πρώτο αυτό υλικό εκπόνησα διδακτορική διατριβή με θέμα "Μνήμη, Συγγένεια, Ταυτότητα σ' ένα ελληνόφωνο χωριό της Καλαβρίας (Γκαλλιτσιανό)" στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (1997). Μεγάλο μέρος της έχει αποτελέσει αντικείμενο μελετών και δημοσιεύσεων, στις οποίες παραπέμπω στην παρούσα έκδοση. Τα επόμενα χρόνια, έως και σήμερα, η έρευνα συνεχίστηκε με συχνές επανόδους, εστιάζοντας στις αλλαγές (κοινωνικές, οικονομικές, γλωσσικές) που επήλθαν στο χωριό και στην ευρύτερη ελληνόφωνη περιοχή, κυρίως μετά την επί-

γενικότερα σε χώρες της νότιας Ευρώπης. Οι μελέτες αυτές γνώρισαν ιδιαίτερη άνθηση στη διάρκεια των δεκαετιών '50-'60 και πραγματοποιήθηκαν, κατά το μεγαλύτερο μέρος, από ξένους ερευνητές. Ειδικότερα για την Ιταλία, το έναυσμα για μια συζήτηση σε διεθνές επίπεδο γύρω από την υπανάπτυξη του ιταλικού Νότου έδωσε το κλασικό πλέον έργο του Αμερικανού κοινωνιολόγου Banfield (1976), αντικείμενο του οποίου αποτελεί μια μικρή κοινότητα της Λουκανίας (περιοχή της νότιας Ιταλίας που συνορεύει με την Καλαβρία), το Montegrano, όπου ο συγγραφέας πραγματοποίησε επιτόπια έρευνα στη διάρκεια των ετών 1954-55. Κατά τον Banfield, η υπανάπτυξη του Montegrano -και κατά συνέπεια του ιταλικού Νότου- δεν εξαρτάται από τον οικονομικό παράγοντα αλλά από ένα σύνολο πολιτισμικών αξιών που έχουν τη ρίζα τους στο *ήθος του οικογενειοκρατικού αμοραλισμού* (*ethos di familismo amorale*), σύμφωνα με το οποίο κάθε μέλος της κοινότητας ενεργεί -συνειδητά ή ασυνειδητά- έχοντας ως στόχο τη μεγιστοποίηση των υλικών προνομίων του δικού του και μόνο μικρού οικογενειακού πυρήνα, προϋποθέτοντας ότι και οι άλλοι κάνουν ακριβώς το ίδιο. Στη δεύτερη ιταλική έκδοση του βιβλίου του Banfield (1976) έχουν επισυναφθεί τόσο οι κριτικές για το έργο του όσο και μια πλούσια βιβλιογραφία που αναφέρεται σε θεωρητικά έργα και επιτόπιες έρευνες που έγιναν στην Ιταλία και στη νότια Ευρώπη. Το βιβλίο του Banfield εκδόθηκε και στην Ελλάδα το 2014 από τις εκδόσεις Επίκεντρο.

³ Για την ιστορία της Καλαβρίας χρησιμοποίησα, κατά κύριο λόγο το συλλογικό έργο *Storia d' Italia* 1985. Επίσης, Bevilacqua 1993.

σημη αναγνώριση των ιστορικών γλωσσικών μειονοτήτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1999).

Αρχικός σκοπός ήταν η μελέτη της οικογένειας και των συστημάτων συγγένειας και γάμου, ιδωμένα μέσα από τη γενικότερη δυναμική της συγκεκριμένης κοινωνίας τόσο στη συγχρονική όσο και στη διαχρονική τους διάσταση. Επειδή όμως, όπως συχνά έχει παρατηρηθεί, είναι η ίδια η υπό μελέτη κοινωνία που καθορίζει και "επιβάλλει" το αντικείμενο μελέτης του ερευνητή, ανατρέποντας, όχι σπάνια, προκαθορισμένες από αυτόν επιλογές, έτσι και στην περίπτωση αυτή, ήδη εξ αρχής, εκτός από τη συγγένεια, πρωταρχικής σημασίας, λόγω της ιστορικής και γλωσσικής ιδιαιτερότητας, αναδείχθηκαν η μνήμη του παρελθόντος και η ταυτότητα.

Η μέθοδος της στενής οριοθέτησης της επιτόπιας έρευνας σε μια μόνο κοινότητα αποδείχτηκε αναγκαία, αφού μου έδωσε τη δυνατότητα να διακρίνω και να καταγράψω –μέσω της συμμετοχικής παρατήρησης– τη διάσταση που υπάρχει ανάμεσα σε αυτό που οι άνθρωποι λένε και σε αυτό που πραγματικά σκέφτονται και πράττουν. Για τον λόγο αυτό σε κανένα στάδιο της έρευνας δεν χρησιμοποίησα κανενός είδους ερωτηματολόγιο. Η τεράστια σημασία μεταξύ λόγου και πράξης δεν θα μπορούσε να αναδειχθεί, εάν η έρευνα είχε βασιστεί μόνο σε αυτό που οι άνθρωποι λένε, αγνοώντας εκείνο που άμεσα ή έμμεσα αποκάλυπτε η καθημερινή συμπεριφορά τους.

Το υλικό που προέκυψε μέσα από τη συμμετοχική παρατήρηση συμπληρώθηκε και με στοιχεία από πηγές διαφορετικής φύσεως: αρχειακό υλικό, διάφορες δημοσιεύσεις για την περιοχή αναφοράς. Η μικτή αυτή μέθοδος επιτρέπει τη συλλογή ενός συνόλου πληροφοριών και στοιχείων, διαφορετικών μεταξύ τους που αφορούν μια ομάδα ανθρώπων που ζει, σκέφτεται, θυμάται και αφηγείται, αφορούν δηλαδή το παρελθόν και το παρόν μιας κοινότητας, που είναι άρρηκτα συνδεδεμένα μεταξύ τους, αποτελώντας μια συνέχεια, ένα *continuum* στον χώρο και στον χρόνο. Σχηματικά, οι πηγές αυτές θα μπορούσαν να διακριθούν ως εξής:

1. Συμμετοχική παρατήρηση.
2. Συνεντεύξεις.
3. Ημερολόγιο Εργασίας.
4. Υλικό Αρχείου.
5. Μελέτες για την ελληνόφωνη περιοχή.
6. Συγκριτικές πηγές: μελέτες που αφορούν άλλες κοινότητες της Καλαβρίας.

Θα αναφερθώ στις πηγές 4, 5 και 6, αφού για τις υπόλοιπες (1, 2, 3) γίνεται διεξοδική αναφορά στο πρώτο κεφάλαιο, που αφορά το ιστορικό και τη μεθοδολογία της επιτόπιας έρευνας.

Το αρχειακό υλικό (πηγή αριθ. 4) που χρησιμοποιήσα προέρχεται από τα Αρχεία του Δήμου του Κοντοφουρίου, τα Κρατικά Αρχεία του Ρηγίου της Καλαβρίας και τα Αρχεία της Μητρόπολης του Ρηγίου "Monsignor Lanza".

Από τα Αρχεία του Δήμου του Κοντοφουρίου μελέτησα:

- Ληξιαρχικές πράξεις γάμου (*Atti di matrimonio*) από το 1809-1986.
- Ληξιαρχικές πράξεις γέννησης (*Atti di nascita*) από το 1820-1840.
- Ληξιαρχικές πράξεις θανάτου (*Atti di morte*) από το 1880-1940.
- Μητρώο της κατάστασης των οικογενειών πριν το 1931 (*Registro dello Stato di famiglie prima del 1931*).
- Μητρώο της κατάστασης των πραγματικών νόθων του Δήμου του Κοντοφουρίου κατά το Δεκέμβρη του 1871 και πληρωμή για το μήνα αυτό (*Registro dello Stato dei proietti effettivi nel Suddetto Comune nel mese di Dicembre 1871 e pagamento fatto nel suddetto mese*).
- Μητρώο πληρωμής Τροφών των νόθων για τα έτη 1880 και 1881 (*Registro Stato pagamento Nutrici proietti per gli anni 1880 e 1881*).
- Μητρώο νόθων για τα έτη 1883-1894 (*Registro dei trovatelli per gli anni 1883-1894*).
- Από τα Κρατικά Αρχεία του Ρηγίου της Καλαβρίας μελέτησα:
- Νομαρχιακές Πράξεις της Πρώτης Ανώτατης Καλαβρίας (*Atti di Intendenza della Prima Calabria Ultra*). Πρόκειται για έγγραφα εξαιρετικής σημασίας, που ρίχνουν άπλετο φως σε διάφορες πτυχές της κοινωνικής ιστορίας της ευρύτερης περιοχής, αλλά και του ίδιου του χωριού Γκαλλιτσιανό από τις αρχές του 19ου αι. μέχρι και το 1860, έως δηλαδή την Ενοποίηση του ιταλικού κράτους.
- Νομαρχιακές Πράξεις (*Atti di Prefettura*) των ετών 1860-1922, όπου περιλαμβάνονται ειδικά θέματα μεμονωμένων Δήμων (δημόσια έργα, κοινοτικές γαίες, διάνοιξη δρόμων, κ.ά.). Μελέτησα το υλικό που αφορούσε ειδικά τον Δήμο του Κοντοφουρίου.
- Από τα Αρχεία της Μητρόπολης του Ρηγίου "Monsignor Lanza" εξέτασα:
- Μητρώα των Ποιμαντορικών επισκέψεων από το 1670-1836 (*Visite pastorali dal 1670 al 1836*) –αυτές που αναφέρονται στο Γκαλλιτσιανό.
- Τους δύο φακέλους που περιελάμβαναν υλικό από τον Δήμο του Κοντοφουρίου σχετικό με γάμους, κατάσταση εκκλησιών, εκκλησιαστικές γαίες, απογραφές, κ.ά.

Από τις δημοσιεύσεις για την ελληνόφωνη περιοχή (πηγή αριθ. 5), έλαβα υπόψη μου:

- Τις σημαντικότερες γλωσσολογικές μελέτες της εποχής⁴.
- Δημοσιεύσεις φολκλωρικού και ταξιδιωτικού χαρακτήρα, καθώς μέσα από αυτές πήγαζε μια "ρομαντική" και "ειδυλλιακή" εικόνα για τους Ελληνόφωνους, στοιχεία δηλαδή στενά συνυφασμένα με την «ταυτότητα» (πολιτισμική, θρησκευτική και κοινωνική) που αποδόθηκε στους εν λόγω πληθυσμούς "από τα έξω"⁵.
- Οδοιπορικά Ιταλών και ξένων περιηγητών της περιόδου 1750-1900⁶.
- Χρονικά σεισμών⁷.
- Το περιοδικό "Calabria Sconosciuta" (1968-1977), το οποίο μετά το 1977 μετονομάστηκε σε "Calabria Turismo". Στις σελίδες του, έως και το 1983, φιλοξενούσε το δίγλωσσο ενημερωτικό φυλλάδιο (ιταλικά και γκρεκάνικα) "I Ionica dei Greci di Calabria" του ομώνυμου πολιτιστικού Συλλόγου.⁸
- Το δίγλωσσο ενημερωτικό φυλλάδιο "Zoi ce Glossa" του ελληνόφωνου Συλλόγου "Zoi ce Glossa sti Grecia Righitana"[Ζωή και Γλώσσα στην ελληνόφωνη περιοχή του Ρηγίου].
- Το δίγλωσσο ενημερωτικό φυλλάδιο "I Cumelca" του ομώνυμου Συλλόγου που ιδρύθηκε το 1986 (από τον Ιούλιο του 1993 ονομάστηκε "Ellenofoni di Calabria" [Ελληνόφωνοι της Καλαβρίας]).
- Τα περιοδικά "Magna Graecia", "Brutium", "Il Ponte".
- Τις δημοσιεύσεις της τοπικής εφημερίδας "La Gazzetta del Sud" για θέματα σχετικά με τους ελληνόφωνους πληθυσμούς.
- Την πληθώρα των δημοσιεύσεων που πραγματοποιήθηκαν στη διάρκεια των χρόνων, κυρίως μετά την επίσημη αναγνώριση (1998) των ιστορικών γλωσσικών μειονοτήτων του ιταλικού κράτους, όπως θα δούμε στο σχετικό κεφάλαιο.

Οι συγκριτικές πηγές (αριθ. 6) αφορούν ανθρωπολογικές και κοινωνιολογικές μελέτες για την Καλαβρία⁹.

⁴ Από τη σημαντικότερη βιβλιογραφία της εποχής αναφέρουμε ενδεικτικά: Spano 1965, Rohlf 1972, 1974, 1977, 1980, 1985, Rossi Taibbi – Caracausi 1959, Καραναστάσης 1984. Για μια πληρέστερη βιβλιογραφία γύρω από τις ελληνικές διαλέκτους της νότιας Ιταλίας βλ. Spano 1965: 5-7 και 10-18, Cavalcanti 1982: 164-176, Καραναστάσης 1984: 33-38, Clauss 1984: 59-68. Για ενημερωμένη βιβλιογραφία σχεδόν ως τις μέρες μας βλ. Κατσογιάννου: *Βιβλιογραφία κατωιταλικής*: <https://sites.google.com/site/katsoyannou/ereuna/oi-ellenikes-dialektoi-tes-kato-ital/bibliographia-katoitalikes>.

⁵ Ενδεικτικά: Μεργιάνου 1979, 1989, Μακράκης 1981, Πρελωρέντζος 1978, Λαμπροπούλου 1986.

⁶ Lear 1973, Lombroso 1980, Douglas 1963.

⁷ Vivenzio 1783, Marafioti 1975.

⁸ Αναλυτική αναφορά στους Συλλόγους γίνεται στο κεφάλαιο για την ταυτότητα.

⁹ Ενδεικτικά: Meyriat 1961, Bevilacqua 1980, Arlacchi 1980, 1983 Piselli 1981, Lombardi Satriani

Καθεμιά από τις πηγές αυτές προσέφερε διαφορετικές πληροφορίες, που στο τέλος όλες μαζί ενσωματώθηκαν και διασταυρώθηκαν μεταξύ τους, με αποτέλεσμα να επιτρέψουν μια, κατά το δυνατόν, σφαιρική θεώρηση των προβλημάτων της υπό μελέτη κοινωνίας. Το αρχαιακό υλικό, για παράδειγμα, σε συνδυασμό με την απογραφή των οικογενειών που πραγματοποίησα και την ανασύσταση των γενεαλογικών δένδρων κάθε οικογένειας χωριστά, με βοήθησε να ανατρέξω σε γενεαλογίες βάθους πέντε τουλάχιστον γενεών, πράγμα αδύνατο για τη γενεαλογική μνήμη των ανθρώπων, που συνήθως περιορίζεται σε τρεις.

Τρεις είναι οι βασικοί άξονες γύρω από τους οποίους στρέφεται η μελέτη αυτή: η μνήμη του παρελθόντος, η μελέτη της οικογενειακής δομής, της συγγένειας και των γαμήλιων στρατηγικών, τέλος η ταυτότητα, με βασικό στοιχείο αναφοράς τη γλώσσα.

Μέσα από τις προφορικές μαρτυρίες έκανα ανασύσταση του παρελθόντος της κοινότητας για τους δύο τελευταίους αιώνες. Η ιστορία που παρουσιάζεται δεν είναι η «αντικειμενική» και «επίσημη» αλλά αυτή που αναδύεται μέσα από τα βιώματα και τις εμπειρίες των μελών της εν λόγω κοινωνίας. Πρόκειται για μια ιστορία που αποτελείται από μνήμες, οι οποίες, αν και εμπεριέχουν το υποκειμενικό στοιχείο, την ίδια στιγμή είναι κοινωνικά και πολιτισμικά επεξεργασμένες και παραδομένες προφορικά από γενιά σε γενιά, συγκροτώντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη συλλογική μνήμη της κοινότητας, ή, εάν θέλουμε, την προφορική ιστορία της.

Η συγγένεια, η οικογένεια και οι γαμήλιες στρατηγικές μελετήθηκαν, όπως ήδη ειπώθηκε, στη συγχρονική και διαχρονική τους διάσταση. Ξεκινώντας από το παρόν, δηλαδή από τις οικογένειες που συγκροτούσαν τον πληθυσμό του χωριού την εποχή της αρχικής έρευνας, έκανα ανασύσταση των γενεαλογιών καθεμιάς χωριστά, χρησιμοποιώντας τόσο το υλικό της επιτόπιας έρευνας όσο και το αρχαιακό. Το υψηλό ποσοστό συγγενικής και κοινοτικής ενδογαμίας για τους δύο τελευταίους αιώνες, η αμφιπλευρικότητα του συστήματος συγγένειας και η υπερίσχυση της πυρηνικής οικογένειας έναντι της διευρυμένης είναι μερικά από τα συμπεράσματα που απορρέουν από τη μελέτη αυτή.

Ιδιαίτερα λεπτό και πολυσύνθετο αναδείχθηκε το θέμα της "ταυτότητας" των εν λόγω πληθυσμών. Θέμα κατ' εξοχήν σημαντικό και σταθερά επίκαιρο, κυρίως για περιοχές όπου εντοπίζεται η ύπαρξη μειονοτήτων. Στο ζήτημα αυτό αφιέρωσα πάρα πολύ χρόνο, εξετάζοντας με ιδιαίτερη προσοχή όχι μόνο το πλουσιότερο υλικό της επιτόπιας έρευνας, αλλά και οποιαδήποτε δημοσίευση, όπου άμεσα ή έμμεσα τις περισσότερες φορές θίγονταν θέματα σχετιζόμενα με την «ταυτότητα» των πληθυσμών αυτών, κυρίως τα δημοσιεύματα εκείνα που αναφέρονται στις πρωτοβουλίες αφύπνισης της ελληνικότητας στην περιοχή,

ώστε να τεκμηριώσω όσο το δυνατόν καλύτερα την ανάλυσή μου. Τα συμπεράσματα της έρευνας αυτής νομίζω ότι θα δυσαρεστήσουν πολλούς. Αφενός το μέρος εκείνο της τοπικής διανοήσης της Καλαβρίας που δικαίως αποδίδει μια τεράστια σημασία στην ελληνική πολιτισμική της κληρονομιά, η οποία όμως ή χάθηκε ή μετασχηματίστηκε στη διάρκεια των αιώνων, αφετέρου ένα μέρος της ελληνικής κοινωνίας που, αν και ουσιαστικά αγνοεί βασικά στοιχεία της πραγματικότητας των Ελληνόφωνων της Καλαβρίας, εντούτοις θεωρεί, ή για διάφορους λόγους, θέλει να διαβλέπει στους πληθυσμούς αυτούς την ύπαρξη στοιχείων μιας "ελληνικής εθνικής ταυτότητας", που επεκτείνεται και στη νότια Ιταλία. Οι διαπιστώσεις όμως και τα στοιχεία της μακρόχρονης επιτόπιας έρευνας, οι γραπτές πηγές και η επιστημονική προσέγγιση, σε καμιά περίπτωση, δεν επαληθεύουν αυτές τις εθνοκεντρικές αντιλήψεις. Ωστόσο, είναι αδύνατον να αμφισβητήσει κανείς την έντονη επίδραση της ελληνικής παράδοσης σε όλη τη νότια Ιταλία, όπως αποδεικνύεται από τα μνημεία, τα τοπωνύμια, τα ανθρωπωνύμια - που σε ένα μεγάλο βαθμό είναι καθαρά ελληνικά- και βεβαίως από το τοπικό ελληνικό ιδίωμα που μιλούν μέχρι σήμερα οι ελάχιστοι εναπομείναντες τώρα πια κάτοικοι του Γκαλλιτσιανού και του Νέου Ρογουδίου και, σε μικρότερο βαθμό, της Βονα και Βονα Μαρίνα. Τα κριτήρια αυτά (μνημεία, γλώσσα, πολιτισμός), όσο και αν αποτελούν αδιάψευστες μαρτυρίες ενός μακρινού ελληνικού παρελθόντος, δεν μπορούν να θεωρηθούν ενδείξεις μιας ιστορικής αδιάλειπτης συνέχειας, ανεπηρέαστης από πολλούς αιώνες κοινής συμβίωσης με άλλους λαούς και πολιτισμούς. Είναι η ίδια η Ιστορία, που με τη διαρκή διαδικασία αλλαγών, επαναπροσδιορισμών, πληθυσμιακών επιμειξιών, αποδοχής μιας κουλτούρας από μian άλλη (inculturazione) κάνει τις ανθρώπινες κοινωνίες και ομάδες να μην αποτελούν ποτέ ένα ομοιογενές όλον αλλά κατακερματισμένες πραγματικότητες που βρίσκονται σε μια διαδικασία συνεχούς αλλαγής.